

**ACHTERGRONDNOTITIE KIESSTELSEL TEN BEHOEVE
VAN PARALLELSESSIE JAV 15 MEI 2004**

27 april 2004
Ruud Luchtenveld,
Sammy van Tuyl van Serooskerken,
Tom Zwart,
Désirée de Groot.

INHOUDSOPGAVE:

VOORWOORD

1. *INLEIDING (politieke situatie)*
2. *HET HUIDIGE KIESSTELSEL*
  - a. *evenredige vertegenwoordiging*
  - b. *voordelen evenredige vertegenwoordiging*
  - c. *nadelen evenredige vertegenwoordiging*
  - d. *standpunt VVD-Tweede-Kamerfractie tot medio 2003*
3. *REDENEN VOOR WIJZIGING KIESSTELSEL (analyse)*
4. *UITGANGSPUNTEN VVD-FRACTIE BIJ HERZIENING KIESSTELSEL OP DE KORTE TERMIJN*
5. *VOORSTEL KABINET-BALKENENDE II TOT WIJZIGING KIESSTELSEL*
6. *MOGELIJKE ANDERE MODELLEN TOT WIJZIGING KIESSTELSEL*
  - a. *model Bolkestein*
  - b. *model "landelijke lijst met een daaraan gerelateerde districtslijst"*
  - c. *model "150 districten"*
  - d. *model "per district verschillende kandidatenlijsten"*
7. *BESPIEGELINGEN OVER WIJZIGING GRONDWET*
8. *CONCLUSIE*
9. *STELLINGEN*

VOORWOORD

Om recht te doen aan de VVD als ideeën- en debatpartij wordt er tijdens de Jaarlijkse Algemene Vergadering (JAV) van de VVD op 15 mei 2004, een parallelsessie over het kiesstelsel georganiseerd. Behoeft het kiesstelsel wijziging? Zo ja, wat is, gegeven het politieke krachtenveld, haalbaar? Kortom, hoe denkt de VVD over een ander kiesstelsel? Deze notitie dient als achtergrondinformatie ten behoeve van de discussie.

Er wordt ingegaan op:

- Inleiding (politieke situatie);
- het huidige kiesstelsel;
- redenen voor wijziging kiesstelsel (analyse);
- uitgangspunten VVD-fractie bij herziening kiesstelsel op de korte termijn;
- voorstel kabinet-Balkenende II tot wijziging kiesstelsel;
- mogelijke andere modellen tot wijziging kiesstelsel;
- bespiegelingen over wijziging Grondwet;
- conclusie.

De notitie wordt afgesloten met een aantal stellingen.

Nota bene!

Waar wordt gesproken over de VVD-fractie, wordt bedoeld op de VVD-Tweede-Kamerfractie.

1. INLEIDING (politieke situatie)

In het Hoofdlijnenakkoord (mei 2003) van het tweede kabinet-Balkenende is een passage over een nieuw kiesstelsel opgenomen.

“Herziening van het kiesstelsel kan een belangrijke bijdrage leveren aan versterking van de democratie. Een nieuw kiesstelsel dient te blijven binnen de grondwettelijke voorwaarden van evenredige vertegenwoordiging en het vaste aantal van 150 Tweede-Kamerzetels. Uitgangspunt van verandering is een sterkere nadruk op het eigen mandaat van de individuele volksvertegenwoordiger. Daartoe zal worden bezien hoe een deel van de zetels via districten aan kandidaten kan worden toegewezen. Een ander deel zou toegewezen kunnen worden via landelijke lijsten die door de partijen worden vastgesteld.” Het stelsel gaat uit van ófwel één stem ófwel twee stemmen.

Voorts wordt gesteld dat bij de voorbereiding van voorstellen ook andere varianten, die het eigen mandaat van volksvertegenwoordigers benadrukken, worden betrokken.

In het verleden voelde de VVD-fractie niet voor een stelselwijziging. Een verandering van de “cultuur” werd belangrijker geacht dan een verandering van de “structuur”. Om politieke redenen is zij akkoord gegaan met de hier boven geciteerde passage. De VVD-fractie acht zich gebonden aan dat akkoord. Afspraak is afspraak.

Als vervolg op het Hoofdlijnenakkoord bracht minister De Graaf op 28 november 2003 de hoofdlijnennotitie nieuw kiesstelsel, getiteld “Naar een sterker parlement” uit. Op 5 april jl. is er in de Tweede Kamer voor het eerst over deze notitie gesproken. Hoewel de VVD-fractie zich tijdens het debat kritisch over het voorstel van de minister heeft uitgelaten, heeft zij nog geen definitief standpunt over een nieuw kiesstelsel ingenomen. Wel heeft zij de minister gevraagd verschillende modellen nader uit te werken. De daartoe ingediende motie haalde een Kamermeerderheid. Inmiddels heeft de minister een reactie op de modellen gegeven. Uit zijn brief blijkt dat hij in hoofdzaak vasthoudt aan zijn eigen model. Naar verwachting zal de Tweede Kamer in de tweede helft van mei weer in debat met de minister gaan. Het is de

bedoeling dat in het najaar van 2004 een wetsvoorstel met betrekking tot wijziging van de Kieswet in de Kamer wordt behandeld.

Opgemerkt wordt dat het regeerakkoord aangeeft dat een wijziging van het kiesstelsel moet blijven binnen de huidige Grondwet. Met dat gegeven hebben we deze kabinetsperiode dus te maken. Dat laat onverlet dat vergezichten over veel verdergaande wijzigingen van onze staatsrechtelijke verhoudingen en het kiesrecht overwogen kunnen worden. Het denken hoeft immers niet stil te staan. Er is dus een verschil tussen de korte en de lange termijn. Thans is de korte termijn aan de orde.

2. HET HUIDIGE KIESSTELSEL

a) Evenredige vertegenwoordiging

Sinds 1917 kent Nederland, door toedoen van de liberaal Cort van der Linden, het systeem van evenredige vertegenwoordiging. De verdeling van de zetels van de Tweede Kamer is afgestemd op het aantal stemmen dat in het gehele land op een partij is uitgebracht. Het aantal uitgebrachte stemmen wordt landelijk berekend. Een partij die 10% van het aantal stemmen behaalt, krijgt ook 10% van het aantal zetels. Er is dus evenredigheid tussen de verdeling van het aantal uitgebrachte stemmen en de zetelverdeling. Er gaan geen stemmen verloren. Daarmee is de Tweede Kamer een afspiegeling van de opvattingen van de burgers.

Een partij die een aantal stemmen haalt dat ten minste gelijk is aan de kiesdeler komt in de Tweede Kamer. De kiesdeler is het aantal uitgebrachte stemmen, gedeeld door het aantal zetels. De kiesdeler is in feite ook de kiesdrempel.

Kandidaten zijn met voorkeurstemmen gekozen indien op hen een aantal stemmen is uitgebracht dat gelijkstaat aan tenminste een kwart van de kiesdeler en de partij voldoende stemmen heeft behaald.

Voor de verdeling van de zetels over de partijen vormt het gehele land één kiesgebied. Wel is Nederland voor de Tweede-Kamerverkiezingen in 19 kieskringen opgesplitst. Deze indeling is technisch van aard. Het geeft politieke partijen de mogelijkheid om met verschillende lijsten te komen, waarop kandidaten staan die in een bepaalde kieskring bekend zijn. Maar bij het bepalen van de uitslag worden alle stemmen die in verschillende kieskringen op één en dezelfde partij zijn uitgebracht, bij elkaar op geteld. De indeling in kieskringen is dus slechts van administratieve betekenis voor het indienen van de lijsten. In Nederland gaat het stelsel van evenredige vertegenwoordiging gepaard met een lijstenstelsel. Dat wil zeggen, dat een stem aan een partij ten goede komt.

b) Voordelen evenredige vertegenwoordiging

De volgende voordelen van evenredige vertegenwoordiging worden genoemd:

- Het vertegenwoordigende orgaan is een afspiegeling van de opvattingen van de kiezers.
- Er gaan geen stemmen verloren. Elke stem telt mee.
- Alle kiezers zijn vertegenwoordigd.
- Ook kleine partijen zijn vertegenwoordigd.
- Elke stem heeft dezelfde stemwaarde voor het bepalen van de verkiezingsuitslag.
- Elke partij die de kiesdeler heeft gehaald, krijgt één of meer zetels.
- Het is voordelig voor politieke stromingen met een aanhang die over het hele land is verspreid.

c) Nadelen evenredige vertegenwoordiging

De volgende nadelen van evenredige vertegenwoordiging worden genoemd:

- Evenredige vertegenwoordiging gaat ten koste van de band tussen kiezers en gekozenen.
- Verbrokkeling in het parlement. Er is een veelheid aan partijen.
- Directe invloed van de kiezer op de samenstelling van het kabinet is minder groot.
- Niet bij voorbaat staat vast welke partijen een kabinet zullen vormen en met welk programma zij dat zullen doen.
- Evenredige vertegenwoordiging bevordert de instabiliteit.

d) Standpunt VVD-Tweede-Kamerfractie tot medio 2003

De VVD-fractie is altijd een groot voorstander van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging geweest. Elke stem telt namelijk mee, er gaan geen stemmen verloren. De partij die de meerderheid van de stemmen behaalt, sleept de meeste zetels in de wacht. Bij een echt districtenstelsel is dit anders. Ook speelt mee, dat in dit stelsel de veelkleurigheid van de Nederlandse politiek tot uiting komt. Dat is een goede zaak. Voorts zal de aandacht van politici uitgaan naar het algemeen belang en niet naar regionale belangen.

3. REDENEN VOOR WIJZIGING KIESSTELSEL (analyse)

In de loop der tijden zijn diverse kritiekpunten op het huidige kiesstelsel geuit. Eén van de kritiekpunten is dat de kiezers geen echte invloed op de vorming van het kabinet kunnen uitoefenen. Ze kunnen immers met hun stem niet aangeven welk kabinet er moet worden gevormd. Als de kiezers nu hun stem uitbrengen, ontstaat er na de verkiezingen een diffuus spel. Tevens wordt gesteld dat er een groeiende afstand is tussen de burgers en het politieke bedrijf. Er is sprake van een afbrokkelend vertrouwen in de politiek. De binding tussen kiezers en gekozenen moet worden versterkt, zo wordt beweerd. Ook is opgemerkt, dat vele politici op de slippen van de lijsttrekker in de Tweede Kamer komen, zonder zelf enige bekendheid te genieten. Een punt van aandacht is voorts, dat de beslissing over de vraag welke personen in de Kamer moeten komen, wordt genomen door een kleine groep van partijmensen, en niet door de kiezers. Ook wordt wel genoemd dat het regionale element in de verkiezingen moet worden versterkt.

Zeker na de gebeurtenissen van mei 2002 is het idee versterkt, dat kiezers en gekozenen te ver van elkaar afstaan. Al om leeft inmiddels het idee dat de band tussen deze twee groeperingen moet worden aangehaald.

Daarbij roepen wij de woorden van Jozias van Aartsen, uitgesproken tijdens het debat over de regeringsverklaring op 11 juni 2003, in herinnering. Citaat: "De kabinetsformatie is nu afgerond. Er is een volwaardig kabinet, maar laten wij daarmee ook de turbulentie achter ons? De grootste fout die de huidige politieke klasse zou kunnen maken, is de crisis na de crisis niet onder ogen te zien. Willen de politiek en de overheid de komende jaren niet aan het kortste eind trekken, dan zullen zij de gevoelens van onzekerheid en onveiligheid van veel burgers serieus moeten nemen. Wie mocht denken dat de samenleving na een bijna omwenteling binnen de kortste keren weer terug naar normaal gaat met alle oude beelden en sjablonen van dien tot en met het ingezaaide Malieveld, komt bedrogen uit."

Politici moeten dus weer het vertrouwen van de burgers zien te winnen. Het vertrouwen in de overheid en de politiek moet terugkeren. De vertrouwenscrisis moet worden gekeerd. Hier ligt een belangrijke taak voor de volksvertegenwoordigers.

De reden voor de VVD-fractie tot wijziging van het kiesstelsel is het willen versterken van de band kiezers-gekozenen. Zie de "crisis na de crisis". Het is belangrijk dat kiezers zich herkennen in hun volksvertegenwoordigers. De kiezers moeten niet alleen het gevoel hebben dat er naar hen wordt geluisterd. Dat moet ook daadwerkelijk het geval zijn. Politici moeten het vertrouwen van de kiezers zien (terug) te winnen. Dat betekent dat zij "durf, duidelijkheid en daadkracht" moeten tonen. Kortom, duidelijke stellingnamen moeten innemen. Welk antwoord heeft de VVD op de "crisis na de crisis"? De Kieswet is daarbij niet meer dan techniek. Er moet worden gewerkt aan het versterken van de band kiezers-gekozenen. Vanuit dat oogpunt zal de VVD voorstellen beoordelen.

4. UITGANGSPUNTEN VVD-FRACTIE BIJ HERZIENING KIESSTELSEL OP DE KORTE TERMIJN

Bij de beoordeling van een nieuw kiesstelsel hanteert de VVD-fractie een aantal uitgangspunten:

- Handhaven stelsel van evenredige vertegenwoordiging (Grondwet).
- Vasthouden aan 150 zetels (Grondwet).
- Het kiesstelsel moet voor de burgers begrijpelijk zijn. Dus niet: onnodig ingewikkeld.
- De pluriformiteit van de Nederlandse samenleving moet in het parlement tot uitdrukking komen.
- Politici en kandidaten moeten voor de burgers herkenbaar zijn.
- Versterken band kiezers-gekozenen.
- In de fractie moet een breed scala aan deskundigheden zijn vertegenwoordigd.

Ook de beginselverklaring van de VVD (artikel 5, tweede blokje) gaat uit van evenredige vertegenwoordiging. *"De staatkundige vrijheid van de mens kan slechts verzekerd zijn in een bestel waarin het gezag van de uitvoerende machten is gegrondvest op het vertrouwen van vertegenwoordigende lichamen, op democratische wijze gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging."*

5. VOORSTEL KABINET-BALKENENDE II TOT WIJZIGING KIESSTELSEL

Het model van het kabinet ziet er als volgt uit :

- ***Nederland onderverdelen in ongeveer 20 meervoudige districten;***
- ***Een landelijke lijst;***
- ***Een districtlijst;***
- ***De kiezer brengt twee stemmen uit.***

Het kabinet kiest voor een gemengd kiesstelsel met meervoudige districten, dat wil zeggen een kiesstelsel dat enerzijds de evenredige vertegenwoordiging in tact laat en anderzijds maakt dat meer kamerleden beschikken over een rechtstreeks kiezersmandaat.

Het model van het kabinet heeft de volgende elementen:

- Nederland wordt verdeeld in ongeveer 20 meervoudige districten.
- De kiezer heeft twee stemmen.
- Er komen 2 à 6 kandidaten per district.
- 75 landelijke kandidaten.
- Maximaal 75 districtskandidaten.
- De 1e stem is voor een kandidaat op een landelijke lijst (een voorkeurstem is mogelijk). Deze stem bepaalt de verdeling van de zetels tussen de partijen (de politieke krachtsverhoudingen).

- De 2e stem is voor een districtskandidaat. Deze stem bepaalt welke kandidaat in het district is gekozen voor een partij.
- De stemmen kunnen op verschillende partijen worden uitgebracht.
- Kandidaten mogen niet op de landelijke lijst staan en tegelijkertijd kandidaat in een district zijn. Een kandidaat moet dus een keuze tussen maken tussen de landelijke lijst en optreden als districtskandidaat. (Tijdens het notaoverleg op 5 april jl. liet de minister doorschemeren dat dit onderdeel voor hem niet principieel is.)
- Toedeling zetels: eerst worden per partij de landelijk behaalde zetels toegekend aan de kandidaten van die partij die een districtzetel hebben verworven. De nog niet vervulde zetels worden toegekend aan kandidaten van de landelijke lijst.
- Een voorkeurdrempel voor de landelijke lijst wordt nader bezien.
- Binnen het district geldt een personenstelsel: een voorkeurstem wordt op een persoon uitgebracht en niet op een lijst.
- Binnen het district wordt een voorkeurdrempel gehanteerd. De hoogte daarvan wordt nog bezien. Maar geredeneerd vanuit de doelstelling van het nieuwe kiesstelsel - kandidaten met een eigen kiezerslegitimatie - kan deze drempel niet te laag zijn. Het gevolg is dat het kan voorkomen dat niet alle zetels in de districten bezet zullen worden.
- De evenredigheid kan worden doorbroken als een partij meer districtzetels haalt dan de landelijke zetels. Gelet op de inrichting van het stelsel acht de minister de kans op het ontstaan van overschotzetels gering. In de wet zal rekening worden gehouden met de situatie van overschotzetels. Deze zullen worden toegekend via de restzetels.

6. MOGELIJKE ANDERE MODELLEN TOT WIJZIGING KIESSTELSEL

In dit hoofdstuk worden een aantal mogelijke andere modellen tot herziening van het kiesstelsel beschreven.

a) Model Bolkestein (geen voorkeurdrempel en een alfabetische lijst)

Het model van mr. drs. F. Bolkestein komt overeen met het model dat van 1917 tot 1921 in Nederland gold. In het jaar 1917 is het stelsel van evenredige vertegenwoordiging ingevoerd, zonder voorkeurdrempel.

Eenzijds stelde Bolkestein voor om de voorkeurstem van de kiezers absolute waarde te geven (geen voorkeurdrempel dus). De kandidaten met de meeste stemmen gaan naar de Tweede Kamer. Anderzijds stelde Frits Bolkestein voor dat politieke partijen zich beperken tot het aanwijzen van een lijstaanvoerder en het samenstellen van een ongenummerde lijst van geschikte kandidaten. De kandidaten kunnen vervolgens in alfabetische volgorde worden opgesteld dan wel kan hun plaats via loting worden vastgesteld.

Het spreekt vanzelf dat de twee elementen van het systeem Bolkestein, te weten de voorkeurdrempel geheel afschaffen en een kandidatenlijst in alfabetische volgorde ook in twee aparte systemen uiteen kan vallen. Ze hoeven niet gecombineerd te worden.

In bijlage 1 bij de "achtergrondnotitie kiesstelsel" is uitgewerkt hoe zo'n kandidatenlijst eruitziet.

b) Model "landelijke lijst met een daaraan gerelateerde districtslijst"

- **Nederland onderverdelen in 19 districten;**
- **Een landelijke lijst;**
- **Een aan de landelijke lijst gerelateerde districtslijst;**
- **De kiezer brengt twee stemmen uit.**

In dit model stelt elke partij een landelijke lijst op (voor nieuwe partijen: maximaal 30 kandidaten; voor bestaande partijen: maximaal 2x keer het huidige aantal zetels). Daarnaast is er een districtslijst, die samengesteld is uit die personen uit de landelijke lijst die woonachtig zijn in dat district. De volgorde van de districtskandidaten op de districtslijst komt overeen met hun volgorde op de landelijke lijst. Deze districtslijst bestaat verder uit kandidaten uit de regio. De keuze daarvan wordt aan de regio overgelaten. Deze toegevoegde districtskandidaten komen, in afwijking van de algemene regel, dus niet op twee lijsten te staan. Op de districtslijst mogen maximaal 15 kandidaten staan. Om maximaal rekening te houden met de signalen uit de districten, is het denkbaar dat de regio van een partij eerst een districtslijst opstelt en dat pas daarna een landelijke lijst tot stand wordt gebracht. Ook kan weer per district de volgorde van de kandidaten worden bepaald, die slechts op de districtslijst staan.

In dit systeem brengt de kiezer twee stemmen uit; één op een kandidaat op een landelijke lijst en één op een districtskandidaat. De twee stemmen mogen op verschillende partijen worden uitgebracht. Het is toegestaan op zowel de landelijke lijst een voorkeurstem uit te brengen als op de districtslijst.

De eerste (landelijke) stem is bepalend voor het aantal zetels dat een partij krijgt. Met de tweede stem wordt aangegeven welke kandidaten in de Tweede Kamer zitting nemen. Door het uitbrengen van de tweede stem kan de kiezer een correctie op de landelijke lijst aanbrengen.

Wanneer is iemand uit een districtslijst gekozen ten koste van iemand uit de landelijke lijst? De districtskandidaat moet daarvoor een kwart van de kiesdeler hebben behaald. De huidige voorkeurdrempel wordt gehandhaafd. De stemmen worden via beide lijsten vergaard.¹ Een kandidaat die de voorkeurdrempel haalt door het optellen van stemmen, zowel landelijk als in het district, komt in de Tweede Kamer met als gevolg dat kandidaten op de landelijke lijst met minder stemmen een plaatsje naar beneden opschuiven, net zoals nu het geval is.

Kritiek hierop zou kunnen zijn, dat het gemakkelijker is om in districten met meer inwoners gekozen te worden dan in districten met minder inwoners. Daarom is gekozen voor een verrekeningsfactor.²

Zo ontstaat een eerlijke weging van voorkeurstemmen. Daardoor is het in Drenthe even moeilijk of gemakkelijk om vanuit een district met voorkeur te worden gekozen als in Brabant. Dit klinkt ingewikkeld, maar is in ons computertijdperk met voorgeprogrammeerde software een rekenexercitie die binnen enkele minuten is uit te voeren. Ook bij de verkiezing van de Eerste Kamer wordt met een verrekeningsfactor voor de verschillende provincies gewerkt, afhankelijk van het aantal inwoners.

Voorts zou een mogelijkheid zijn om dit model te combineren met het laten vervallen van de voorkeurdrempel. Dan wordt na de verkiezingen de volgorde van de kandidaten bepaald door het aantal stemmen per kandidaat (meeste stemmen tellen). Dit roept echter dezelfde bezwaren op als het laten vervallen van de voorkeurdrempel bij een landelijke lijst, namelijk dat de Tweede Kamerfractie een aantal deskundige leden zou kunnen verliezen die minder

---

¹ Door twee stemmen toe te kennen zal de kiesdeler twee keer zo hoog zijn als in het huidige kiesstelsel. De drempel van een kwart van de kiesdeler betekent dan ruim 30.000 stemmen.

² Zodra de verkiezingsuitslag bekend is, is bekend hoeveel stemmen in Nederland in totaal zijn uitgebracht, als mede hoeveel stemmen per district zijn uitgebracht. Door het totaal aantal stemmen in Nederland uitgebracht te delen door het aantal kieskringen, is bekend hoeveel stemmen gemiddeld per kiesdistrict zijn uitgebracht (in 2003: 508.130 stemmen). Door per district het gemiddeld aantal uitgebrachte stemmen te delen door het in dat district uitgebrachte aantal stemmen ontstaat een factor, waarmee op de districtslijst uitgebrachte stemmen worden vermenigvuldigd.

dan anderen in staat blijken te zijn veel stemmen op zich te vergaren. Daarom wordt als het om dit model gaat, gepleit voor handhaving van de voorkeurdrempel.

Voorbeeld van dit systeem:

Stel een kandidaat, woonachtig in Amsterdam, staat nr. 1 op de landelijke lijst. Dit betekent dat hij ook nr. 1 in de kieskring Amsterdam staat. De lager geplaatste kandidaat uit Amsterdam op de landelijke lijst (bijv. nr. 8), staat nr. 2 in de kieskring Amsterdam.

In bijlage 2 bij de “achtergrondnotitie kiesstelsel” is uitgewerkt hoe zo’n kandidatenlijst eruit ziet.

c) Model “150 districten”

- ***Nederland onderverdelen in 150 districten;***
- ***Een landelijke lijst;***
- ***Per district een kandidaatstelling;***
- ***De kiezer brengt twee stemmen uit.***

Het model 150 districten heeft de volgende elementen:

- Het systeem van evenredige vertegenwoordiging blijft gehandhaafd.
- Elke partij stelt een landelijke lijst op.
- Nederland wordt daarnaast onderverdeeld in 150 districten.
- Iedere partij stelt desgewenst in elk district een kandidaat.
- Deze kandidaat wordt geselecteerd in samenspraak tussen de lokale afdeling en het landelijke partijbestuur.
- Iedere kiezer brengt twee stemmen uit, één op een landelijke lijst en één op een districtskandidaat.
- De verkiezingsuitslag wordt bepaald door het aantal stemmen, dat op de landelijke lijst is uitgebracht.
- De zetels van de partij worden bij voorrang bezet door diegenen die in de districten meer dan 50% van de stemmen hebben behaald.
- Heeft een partij meer districten dan landelijke zetels in de wacht gesleept dan is het aantal districtszetels bepalend; het totaal aantal te verdelen landelijke zetels wordt navenant teruggebracht.
- Een kandidaat kan zowel op de landelijke lijst voorkomen als uitkomen in een district.

Voorbeeld van dit systeem:

Als Nederland in 150 districten wordt verdeeld, zal een district gemiddeld ongeveer 100.000 inwoners hebben. Er zijn ongeveer 76.000 kiesgerechtigden per district. Uiteraard zijn de districten niet allemaal stedelijke gebieden. Bij een opkomst van 80% betekent dit dat ongeveer 60.000 stemmen in een district worden uitgebracht. Met het behalen van ruim 30.000 stemmen kan een kandidaat dus het district winnen en een Tweede Kamerzetel veilig stellen. Voor zover geen enkele kandidaat dit aantal haalt, wordt de Tweede Kamerzetel niet vanuit het district, maar vanuit de landelijke lijst bezet (op basis van evenredige vertegenwoordiging).

In bijlage 3 bij de “achtergrondnotitie kiesstelsel” is uitgewerkt hoe zo’n kandidatenlijst eruit ziet.

d. Model “per district verschillende kandidatenlijsten opstellen”

Een variant op het tweede model is het volgende model.

In dit model stelt elke partij een algemene kandidatenlijst op, die als basis dient voor de latere zeteltoedeling aan de kandidaten. Bij de vaststelling van deze kandidatenlijst houdt de partij rekening met de deskundigheid van de verschillende kandidaten. Daarnaast wijst elke partij een lijsttrekker aan. Alle kieskringen (districten) hebben dezelfde lijsttrekker. De partijen doen er verstandig aan om in ieder geval één kandidaat uit elk district op de algemene kandidatenlijst te plaatsen. (Zie de uitleg hierna.) Deze algemene kandidatenlijst wordt ingediend bij het centraal stembureau in Den Haag.

Vervolgens wordt voor elk van de 19 kieskringen door de partijen een verschillende kandidatenlijst opgesteld, met uitzondering van de lijsttrekker. Deze decentrale lijsten worden wel bij het stembureau in Den Haag ingediend. Kandidaat-nummer 2 op de lijst verschilt per district. Dit is namelijk de eerste kandidaat uit het betreffende district. Dit wordt wettelijk vastgelegd. Ook is een mogelijkheid dat ná de lijsttrekker alle regionale kandidaten, woonachtig in dat district, worden geplaatst. Na de regionale kandidaten wordt weer de oorspronkelijke volgorde van de algemene lijst gevolgd. Zo ontstaat per district een verschillende kandidatenlijst.

Voor de kiezer ontstaat er meer duidelijkheid. Per partij is de landelijke lijsttrekker bekend. Per partij zijn ook de kandidaten, die woonachtig zijn, in de kieskring duidelijk herkenbaar. Deze staan namelijk hoog op de lijst. Zo kan de kiezer bewust een stem uitbrengen: óf op de partij (lijsttrekker), óf op een kandidaat uit de eigen kieskring, óf op een andere landelijke kandidaat, die niet in de betreffende kieskring woonachtig is. De kiezer geeft dan zelf aan welk type volksvertegenwoordiger hij wil.

In dit systeem heeft elke kandidaat evenveel potentiële kiezers. Elke kandidaat kan evenveel stemmen behalen. De kandidaten in de kieskring zijn meer herkenbaar. De zetelverdeling geschiedt volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. De kiezer brengt één stem uit. Er is sprake van een lijstenstelsel. Als basis voor de zeteltoebedeling aan de kandidaten geldt de algemene kandidatenlijst. De huidige voorkeurdrempel van 25% wordt gehandhaafd. Mocht bij de volgende verkiezingen blijken, dat onvoldoende effect optreedt (weinig kandidaten met voorkeurstemmen gekozen), dan kan eenvoudig de voorkeurdrempel worden verlaagd of zelfs geheel worden afgeschaft.

Dit model kan worden beschouwd als een specifieke uitwerking van de huidige mogelijkheid om kandidatenlijsten decentraal in te dienen, dat wil zeggen per kieskring. Op deze manier ontstaan er verschillende kandidatenlijsten. Dit model vergt geen grote wijziging van de Kieswet.

Ook zou dit model een antwoord kunnen zijn op critici die alle stelsels met het uitbrengen van 2 stemmen te ingewikkeld voor de kiezer vinden.

In bijlage 4 bij de “achtergrondnotitie kiesstelsel” is uitgewerkt hoe zo’n kandidatenlijst eruit ziet.

7. BESPIEGELINGEN OVER WIJZIGING GRONDWET

Door sommigen wordt gesteld dat een veel verdergaande wijziging van ons kiesstelsel overwogen moet worden; en zelfs veel verdergaande wijzigingen van onze staatsrechtelijke verhoudingen. Die discussie is legitiem. Het moet nog maar blijken of de in het Hoofdlijnenakkoord opgenomen wijziging van het kiesstelsel binnen het kader van de Grondwet, voldoende antwoord vormt op het verminderde vertrouwen van de burger in de overheid, dat eerder werd aangeduid met de “crisis na de crisis”.

De VVD-fractie staat open voor veranderingen. Mocht blijken, dat de maatregelen uit het Hoofdlijnenakkoord onvoldoende blijken te zijn, dan zal de fractie (moeten) openstaan voor en zelfs aandringen op verdergaande wijzigingen.

Het is voorstelbaar dat bij een verder afbrokkelen van de ledenaantallen van politieke partijen, voortgaande Europese regelgeving die in de plaats komt van nationale regelgeving, alsmede toenemende personificering van verkiezingen, voorstellen als het invoeren van echte districten, alsmede prikkels voor het aangaan van strategische allianties of fusies tussen partijen, aan de orde moeten komen. Ook invloed van de kiezer op de regeringsvorming door introductie van een gekozen minister-president, kan een middel zijn om de kiezer meer invloed te geven.

Echter, dit zijn bespiegelingen voor een verkiezingsprogramma op weg naar verkiezingen in 2007, en niet aan de orde bij de herziening van ons kiesstelsel in deze kabinetsperiode, op basis van het Hoofdlijnenakkoord anno 2003.

8. CONCLUSIE

in deze notitie is ingegaan op de redenen voor het invoeren van een ander kiesstelsel, zijn er diverse modellen beschreven en zijn er vergezichten voor het wijzigen van de Grondwet geschetst. Hoewel de VVD-fractie zeer kritisch staat tegenover het voorstel van minister De Graaf, heeft zij nog geen eindconclusie getrokken. Ook in deze notitie wordt geen voorkeur voor de een of de andere variant uitgesproken. Het woord is nu aan de leden van de VVD. Het is tijd voor een open discussie. Daarbij wordt wel opgemerkt, dat de VVD-fractie voor deze kabinetsformatie gebonden is aan het regeerakkoord, ook wel het Hoofdlijnenakkoord genoemd, dat zij mede heeft ondertekend.

9. STELLINGEN

1)

Een wijziging van het kiesstelsel is slechts een beperkte bijdrage aan het oplossen van de crisis in de verhouding burger-overheid

2)

Binnen de VVD moet, op weg naar een volgend verkiezingsprogramma, een bredere discussie over een herziening van het kiesstelsel worden gevoerd, inclusief een mogelijke wijziging van de Grondwet.

3)

Als de kiezer al een tweede stem wordt toebedeeld, dan is deze voor het kiezen van de minister-president

4)

In Nederland moet geen districtenstelsel, zoals in Engeland worden ingevoerd.

5)

De VVD moet ook op termijn vasthouden aan het stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

6)

De VVD blijft tegenstander van een kiesdrempel die hoger is dan de kiesdeler.